

Els exemples de Sagarra i de Brossa que hem utilitzat ho han estat en raó de llur contundència pel que fa al llenguatge. Això ens ha permès de simplificar els termes del nostre treball, que si ha perdut en matisacions haurà guanyat, així ho espero, en claredat expositiva.

A manera de conclusió val la pena de ressaltar dues característiques que defineixen el sentit del llenguatge en cada un dels exemples agafats. A *Rondalla d'esperpers* l'ús translatí dels mots fa possible que el sentit del més fort impregni els qui l'acompanyen en el si d'una mateixa frase; així, els mots inclosos en una locució empenyen aquesta en el mateix sentit i es reforcen els uns als altres: «¿I per què ens pugen sense ganes / sense que se'n donin els sentits, / com un niu de llimacs i sargantanes / tots els desitjos prohibits?», «No vull ser una gossa casolana», «Per què no sóc un llop de la carena, / que esmola l'ungla contra el còdol nu, / amb la sang al nas i pèl roig a l'esquena, / sense estimar ni creure en ningú?» En les solucions precedents «desitjos prohibits» i «niu de llimacs i sargantanes», «gossa» i «casolana», i «llop de la carena» amb la descripció subalterna que l'acompanya i «sense estimar ni creure en ningú», constitueixen locucions unívokes, que serveixen magníficament els propòsits de l'autor.

A *Nocturns encontres* els procediments són tots uns altres. L'escriptor ens proposa uns temes, per mitjà d'una sèrie de mots que ens remet a una acció o un concepte; aquests temes s'amplien i se substitueixen, com en el si d'una melodia, després d'haver-nos estat presentats sota claus diverses. Apareixen com onades successives que canvien, una rera l'altra, l'aparença del mar. Podríem comparar-los, també —i això es veuria més clarament si l'anàlisi hagués estat realitzada so-

bre un fragment més extens del text— als motius musicals de les composicions wagnerianes. (La qual cosa podria no ésser casual, ja que és ben sabuda l'admiració de Brossa envers Wagner). Però *Nocturns encontres* no posseeix, ni ho pretén, la grandiositat del poema èpic wagnerià: el *ritornello* temàtic, reblat per les sèries de mots, algunes de les quals hem establert, si ens havia de traslladar al terreny de la música ens menaria, potser, cap als voltants de Ravel.

Tanmateix, el fet d'usar els mots com a objectes vàlids en si mateixos, i closos —sense funció translatícia, doncs— permet Brossa de formular juxtaposicions que no resulten unívokes. Podrien: parlar, amb propietat, de juxtaposicions equívokes: aquelles en les quals els termes emprats mantenen llur sentit original, divergent, tal vegada, i ofereixen al lector la impressió d'un xoc. Sens dubte l'exemple més clar del que acabem de dir ens l'ofereix la rèplica de la Vella, «el llamp és una serp voladora». M'atreiria a dir que l'antítesi «serp voladora» —culminació, per oposició de dues sèries de mots amb significat contrari— seria inassolible pels procediments sagarrians. Si més no res de semblant és utilitzat a *Rondalla d'esperpers*. Però podríem afegir encara d'altres exemples sense sortir de les dues escenes que hem analitzat: «els corbs lladren», «llit de carbó vegetal», etc. La correspondència lògica hi és menystinguda, o ignorada, perquè l'autor està manipulant uns elements que l'interessen més: les sèries d'indícis. Aquí els mots són com les anelles del malabarista: cauen a les mans de l'artista a gran velocitat i tornen a ésser llançades a l'aire, perquè la pròxima és ja a punt d'arribar. Unes i altres giren vertiginosament i, bé que no s'influeixen, de llur conjunt en sorgeix l'atractiu del joc i, en definitiva, el seu últim sentit.

XAVIER FÀBREGAS

Les Horacianes de Vicent Andrés Estellés per Jaume Medina

Als companys del Departament de Filologia Clàssica a la Universitat de Bellaterra.

Les Horacianes com a gènere

La notable tradició que l'obra d'Horaci ha tingut en la literatura catalana, especialment al llarg dels segles XIX i XX, culmina en el temps (per no dir també en alçada quantitativa i qualitativa alhora), en les *Horacianes* (1963-1970), recull que Vicent Andrés Estellés publica al segon volum de la seva obra

completa, *Les pedres de l'àmfora* (València 1974). Ja en un altra ocasió¹ he pogut fer constar com l'obra d'Horaci ha estat considerada per dues menes de tradicions: d'una banda, els traductors ens n'han ofert versions (la majoria de les vegades fragmentàries i en

1. J. MEDINA, *Horaci en la literatura catalana*, «Els Marges», núm. 7 (1976), ps. 93-106.

general d'un valor més documental que no pas qualitatiu) i d'una altra, hem tingut qui s'ha acostat a l'obra del nostre autor tot imitant-lo. En aquest darrer aspecte, si exclouem els petits poemes ocasionals (igualmente com en el cas de les versions, podem dir que no hi ha hagut poeta mínimament format en la tradició que no hagi intentat d'imitar el poeta llatí), sobresurten dos llibres que porten el mateix títol: *Horacianes*. I el llarg trajecte de les *Horacianes* ocupa des de principis del segle xx fins al moment present.

De fet, la tècnica de la imitació o de l'aproximació a una obra literària anterior no és, en aquests moments, un fenomen nou en la poesia catalana. Ja a principis de segle, Costa i Llobera dóna a conèixer uns poemes en imitació de l'obra d'Horaci. Es tracta d'una imitació de l'autor en allò que fa referència a la bellesa formal. Recordem, si no, que s'adreça al poeta llatí elogiant la bellesa externa dels seus versos:

Príncep afable de la docta lira,
mestre i custodi de la forma bella.

Ara, amb posterioritat a l'intent de Costa i Llobera, que hom podria qualificar d'imitació artificial pura, han estat introduïts a la nostra poesia nous punts de vista en la imitació d'obres anteriors. L'any 1919 Carles Riba ofería al públic català la primera versió de l'*Odissea*, que, alhora que era una traducció, ell volgué (i ho fa constar al pròleg) que no fos purament això: «Cada època ha preferit un Homer, d'acord amb el gust i els hàbits poètics en boga: ufanós de conceptes, o artificiosament polit, o oratori, o primitiu, o àdhuc submisament escolar.» Per acabar dient: «Ans ha fantasiat [l'autor] que el llibre esdevingués per uns dies el company d'aqueixa part del públic català, anònima però selecta, i cada dia més nombrosa, capaç de passar per sobre accidentals dificultats, d'allusions a fetes i objectes de tres mil anys enllà, per tal d'oferir a la seva imaginació un espectacle opulent amb les aventures d'Ulisses.»² Més clarament, en la segona versió, ja ens afirma: «Era jugar-m'hi molt com a professor de grec i com a poeta. Vaig deixar que, en mi, aquell cedís el pas a aquest; no puc creure que ningú hagués fet estúpidament altra cosa.»³ I així se'ns transforma la traducció en una creació, puix que és, volgutament, una re-creació del tema. Fins al punt que Albert Manent pot concloure en la biografia de Carles Riba: «I ningú no em desmentirà si escric que aquesta *Odissea* en català i *Nabí* de Josep Carner són els dos grans monuments

de la nostra llengua en el segle vint.»⁴ Justament, amb aquesta darrera afirmació arribem a una tercera forma de la consideració d'obres anteriors per a la creació literària. *Nabí* és una re-consideració del tema bíblic de Jonàs. Així ens ho expressa Gabriel Ferrater al pròleg del poema de Carner: «Dels quaranta-vuit versicles del relat bíblic, Carner n'ha tret el material per a quatre de les deu parts o cants del seu poema: els cants tercer i quart, i els setè i vuitè, que corresponen respectivament als quatre capítols en què es divideix el Llibre de Jonàs.»⁵ La forma amb què Carner s'aproxima al personatge central del *Nabí*, ens porta més aviat a la interpretació que Estellés ens dóna d'Horaci que no pas a la de Costa i Llobera, car tant Carner com Estellés pretenen la imitació a través de la identificació amb el personatge que tracten. Efectivament, allò que atreu la pruja del poeta de Mallorca no és precisament l'actitud vital d'Horaci, ans les formes poètiques que aquest traspassà de Grècia a Roma:

Ara tolera que una mà atrevida
passi a mon poble la que ab tal fortuna
tu transportares al solar de Roma
cítara grega.

tal i com ens expressa tot just començat el poema. Quines són les causes d'aquest enfocament? D'entrada podríem dir que respon a un gust general de l'època (la preocupació per la forma és directament entroncada en les *Odi barbare*, que Carducci havia publicat feia poc a Itàlia, i hi havia intentat l'aproximació als ritmes clàssics llatins), però no és solament aquest fet. Si fa no fa, en els mateixos moments en què Costa i Llobera comença de gestar el recull (l'any 1879 escriu la primera oda, *A Horaci*), aquest sofreix una crisi religiosa. Així, el rerafons de paganisme que es troba subjacent en l'obra d'Horaci (com també el llibre que l'ha induït a intentar l'aproximació als metres antics, *Odi barbare*) deu preocupar profundament el primer dels imitadors del clàssic. Si l'imitador és conseqüent fins a l'últim extrem, la seva obra corre el perill de respirar el mateix alè que l'obra inspiradora (com, posem per cas, respira l'obra de Carducci). I aquest fet produeix el dubte en Costa i Llobera, el qual acaba estripant el full que contenia l'oda *A Horaci*. De tota manera, Rubió i Lluch, íntim amic del poeta mallorquí ja n'havia enviada una còpia a Menéndez y Pelayo, el qual la va incloure en l'estudi *Horacio en España*, l'any 1885, cosa que produí un disgust enor-

2. HOMER, *Odissea*, trad. i pròleg de Carles Riba (Barcelona 1919), ps. 7 i 14.

3. HOMER, *L'Odissea*, trad. i pròleg de Carles Riba (Barcelona 1953), p. 9.

4. A. MANENT, *Carles Riba* (Barcelona 1963), p. 30.

5. Cf. G. FERRATER, *Pròleg*, dins J. CARNER, *Nabí*, Edicions 62 (Barcelona 1971).

me a Costa i Llobera. Posteriorment, aquest se'n va a Roma a prosseguir els estudis eclesiàstics. Mentrestant, Menéndez y Pelayo comenta a Rubió i Lluch la carta que Costa li havia enviat a propòsit de la publicació de la seva oda: «*Lamenté sus excesivos escrúpulos y nada más. Pero ya se irá curando de ellos en Roma.*» I Rubió ens diu en un article a propòsit de Costa i Llobera: «En efecte; allí la contemplació diària dels grans monuments de l'Església, inspirats pel Renaixement, y de les obres capdals de la civilització clàssica curosament conservades pels Papes: en un mot, l'espectacle corprendor de la tiara pontifícia, cenyida ab la garlanda de les Gracies, li féu una impressió profunda. Feya poch temps cabalment, que aquell gran Lleó XIII, del qual ab tanta admiració m'escrivia, havia volgut celebrar, sota la seva iniciativa, el XIX centenari de Virgili, del cantor grandios i tendre alhora, que havia fascinat al austre Dant, y fet vessar llàgrimes a Sant Agustí. // Fou des de Roma, en Desembre de 1888, tres mesos després de la seva consagració sacerdotal, que'm demanava que li remetés una copia de la seva *Oda a Horaci*, de la qual n'havia destruït l'original (...) "*Ja veus, me deya, com Roma m'ha fet tolerant!*"»⁶

Ara, tot i tenir en compte que la Roma viscuda per Costa i Llobera havia operat damunt el seu concepte de l'antiguitat, no trobarem en les *Horacianes* cap element que pugui ser considerat heterodox des del punt de vista religiós. I, per si hi poguésser ser observat per algú, té cura de remarcar clarament les seves intencions en el pròleg del llibre. D'una banda, l'intent va gairebé només adreçat a proporcionar a la nostra literatura la forma modelica que havia obtingut Horaci per a la literatura llatina: «...no està de més que qualcun intenti la introducció de formes nobles i gentils aquí no usades, majorment ara que s'introdueix tota mena de versificació, fins la més amorfa. Me sembla que no és malsà ni inútil per a l'idioma exercitar-lo dins la clàssica palestra al joc de les antigues estrofes.» Per un altre cantó, creu que cal fer constar explícitament al pròleg que cap esperit de paganisme no ha imbuït la seva obra, i ho acaba amb una professió de fe: «Per ma part, si he conseguit refer la semblança, encara que remota, de la lira clàssica, no sols per les formes externes, sinó per l'estre que les anima, en quant és compatible amb la meua significació i la meua fe cristiana, ja em donaré per ben pagat d'aquesta prova.»⁷

6. A. RUBIÓ I LLUCH, *Alguns recorts personals meus de mossèn Costa*, «Catalana», VI (1922), ps. 481-482.

7. M. COSTA I LLOBERA, *Obres completes*, Ed. Selecta (Barcelona 1947), ps. 109-110.

En oposició amb tot aquest concepte de l'art, les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés volen venir a parlar de l'home en la seva totalitat. Així, podríem dir que Estellés ens presenta l'altre Horaci, el que no coneixíem en la nostra literatura i que, tanmateix, no deixa de ser més autèntic. La preocupació d'aquest ja no és la de l'emulació del poeta llatí en la *forma bella*. Estellés ha volgut sentir-se l'Horaci llatí i valencià autèntic. En una paraula, ha aconseguit d'assumir la formulació que l'any 1925 un altre valencià, J. García i Girona, proporcionà des del «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura»: «Primer de tot diré, que'l fi, lo *scopus* d'aquestes traduccions a nostra llengua, en esta secció del *Jardí d'Horaci*, es fer un *Horaci valencià* (...) Un Horaci tal com es, no llevantli ni ficantli ni mudantli res de lo principal (...) Això sí, Horaci vestit a la valenciana, que's deïxe escoltar i entendre en los vocables, giros y maneres que jo sàpia trobar més pròpies i llegendimes de la nostra llengua.»⁸ Entès així Horaci, Estellés parla als antics com si fossin contemporanis, i als moderns com si visquessin el mateix moment d'Horaci, de Virgili, d'Ovidi, de Safo, perquè l'objecte de la creació (la d'Horaci o la de Vicent Andrés Estellés, tant se val) és els personatges que envolten el poeta. Així, a voltes tindrem un Estellés-Horaci (ja que el primer s'ha atansat a l'època clàssica) i a voltes un Horaci-Estellés, puix que el primer viu entre nosaltres. En una paraula, l'ocupació d'Estellés va molt més enllà de la simple imitació de les formes de l'autor llatí. Confós amb ell mateix, li agrada d'escriure els poemes que tal volta aquest havia d'haver adreçat al seu pare; identificat amb ell, es veu amb cor, per fi, de judicar la posteritat.

Tot aquest seguit d'afirmacions contraposen la concepció de Vicent Andrés Estellés a la de Costa i Llobera, al qual, potser, fa referència el poema LVI:

jo defensava l'allioli,
aquella sabor, la seua trèmula solidesa.
tu, al contrari, defensaves la maionesa
adduint testimonis cultíssims de gourmets.
t'he de dir, malgrat tot, que la maionesa
és sols un allioli que va eixir maricó.

D'una banda, és clara l'oposició personal del poeta de Burjassot a un altre que defensava la maionesa «adduint testimonis cultíssims de gourmets», com podria ser l'afirmació de Costa i Llobera: «no està de més que qualcun intenti la introducció de formes nobles i gentils aquí no usades», o «Me sembla que no és malsà ni inútil per a l'idioma

8. J. GARCIA GIRONA, *Unes explicacions*, «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», VI (1925), p. 269.

exercitar-lo dins la clàssica palestra al joc de les antigues estrofes» (fragments del pròleg a les *Horacianes*). D'una altra banda, l'allioli, defensat per Estellés, constitueix un element mascle enfront de la maionesa (considerada, vulgarment, d'origen il·lenc), que no és res més que «un allioli que va eixir maricó». Entès així el món de les *Horacianes* de Vicent Andrés Estellés, costarà poc de veure que allò que menys preocupa el nostre autor és la forma. A partir d'una concepció mascle del món horacià (amb tots els ingredients de paganisme, epicureisme, etc.), Estellés s'hi afo-na fins a sentir-se Horaci mateix.

De fet, ja al primer volum de les obres completes, *Recomane tenebres* (València 1972) havia publicat Estellés *El llibre primer de les èglogues*, on uns personatges amb noms grecs i llatins dialogaven de temes quotidians de tots els temps. L'entroncament d'aquests poemes amb els de Garcilaso és, com indica Fuster, evident. Però en últim terme també arriba als versos de Virgili del qual, com dels clàssics llatins en general, Estellés és un gran entusiasta.

Estellés, Horaci i Suetoni

Una bona part dels poemes de les *Horacianes* són originats per la vida d'Horaci que ens ha llegat Suetoni (que donem, traduïda, al final del treball). Estellés, que creu desmesurades les suposicions que Suetoni fa de la vida d'Horaci, no se sap estar d'insultar-lo en més d'una ocasió:

XXVI

suetoni, cabró.

tu sabies ben bé el que fou el meu pare,
un pescater humil pels carrers de venusa.

tu ho sabies ben bé i t'ho vares callar.

ara recorde aquelles nits meues d'estudiant.

abocat sobre uns llibres que no entenia massa
veia la claredat del dia sobre els terrats veïns
i sentia llunyà, però amargament pròxim,
l'esgarrat pregó del meu pare.

suetoni és un bord.

Aquest pare, que Estellés-Horaci, estima amb veritable afecte de fill, el coneixem, en la versió de Suetoni, de la manera següent: «Q. Horaci Flac, venusí, fill d'un llibert i recaptador de contribucions, tal com conta ell, però segons hom creu, fill d'un peixater, tal com algú li havia recriminat en un altercat: «*Que vegades que he vist el teu pare mocant-*

se amb el braç!» De fet, el mateix Horaci l'havia descrit com a «llibert» i com a «pos-seïdor d'una petita terra», d'origen, doncs, humil. Sigui com sigui, Estellés, també d'origen humil, com ho comenta al *Llibre de meravelles*, al poema *L'ofici*:

Venies d'una llarga família de forners
i a tu t'agradaria ser forner, com els teus,
i entrar feixos de llenya de pinassa en el forn.

... ..
Allò que més t'agrada, d'on et vénen els

[versos,
els arraps en la carn, aquells dies salvatges
quan entraves els feixos de pinassa en el forn.

es complau a fer ressaltar aquesta figura humil del pare, tant se val que sigui forner o peixater, del qual diu:

XII

molt dec al meu pare, que em va dur a una
[escola de roma,
molt li deu la cultura occidental i cristiana.

perquè ha tingut cura de la formació del seu fill, perquè és un home inculte, però intuïtiu, i és sempre darrera la taula del poeta, quan aquest escriu, perquè l'home que té a les espatlles, el pare, és, en definitiva, qui l'ha ensenyat de parlar, aquell que li ha indicat el nom de cada cosa en el llatí més viu del món:

LVIII

pare, us recorde molt.
em dúieu de la mà, m'amostràveu el món,
la vivacitat dels carrets.
tot tenia el seu nom,
no hi havia cap cosa que no tingués un nom
i vós sabíeu tots els noms.
... ..
això es diu un rajol
i allò una cadenera.

ho dèieu pel seu nom com si ho diguéssiu tot
jo no entenia res, però m'agradava escoltar.
[vos,
aquella seguretat amb què dèieu: açò és.

i en el record reviuem tot sovint, en la seva humilitat, les escenes afectuoses i els detalls casolans:

amb quina delícia torrava una sardina i anava
[pessigant-la ben a poquet a ...

perquè és la mateixa imatge de la senzillesa, i, tal volta, de l'*aurea mediocritas* amb què somià Horaci tota la vida. Per això no se sap estar, encara, en una altra ocasió de fer retrets a Suetoni:

t'has demorat moltíssim referint
que el meu pare fou pescater.

escolta, fill de puta,
si em pensaves fer dany anaves ben errat.

no has tingut la delicadesa que tingué el ca-
[nonge riber,
que ho va dir tot i tot ho va comprendre.

el meu pare fou llibert, i és de veres. va exer-
[cir de pescater, i és de veres.
són dades ben sabudes.

i qui fou el teu pare?
pots tu orientar-m'hi?

ni la teua mare sabia dir-t'ho, enfocinada
[sempre a la màrrega.

Atacs desmesurats a la persona de Suetoni, que, de segur, no sabia aguantar i que, per tant, fan suposar que amaga, com el pare d'Horaci, algun personatge actual.

L'autor de les *Vitae duodecim Caesarum*, que tant blasma Estellés, va viure entre 75 i 160 d. C., aproximadament. D'entre les vides d'Horaci que ens han pervingut, la de Suetoni és la més fiable, car en redactar-la podia comptar amb els arxius que contenien les cartes de Mecenas i d'August, de les quals ens mostra alguns fragments i que constitueixen un element de primer ordre per conèixer de prop la vida del poeta llatí. Ara bé, la proximitat històrica dels moments en què viuen Horaci i Suetoni produeix que el biògraf se serveixi tant dels materials objectius com dels subjectius (i potser desviats) entorn de la vida del poeta. Així, en el text de Suetoni és fàcil de distingir allò que aquest dona com a comprovat de tot allò que ha sentit dir. En aquest darrer cas, se serveix sempre d'expressions com ara «hom diu», «conten», etc., aclaridores, potser, de certs aspectes de la vida del poeta.

Estellés, convertit, d'entrada, en Horaci del segle xx, es posa a judicar la trista imatge que Suetoni (en els apartats precedits de les expressions «diuen», «hom conta», etc.) ha volgut donar del clàssic llatí a la posteritat. I és molt prolix en la refutació de cadascun dels punts dubtosos. Ara, arriba al moment àlgid quan Suetoni toca el punt de les *res venereas*. Efectivament, aquest descriu Horaci com un viciós: «Diuen que en qüestió d'amor fou molt dissolut; car hom conta que tenia barjaules distribuïdes en una habitació plena d'espills, per tal que onsevilla que mirés li fos present la imatge del coit.» Afirmacions contestades per Estellés:

has gosat descriure la meua casa.

no ho has fet amb aquell estil vagament no-
[ble
que fins a les sàtires m'eu punyents és costum.

ho has fet aturant-te en menudències.

per exemple,
aquella disposició dels espills a casa meua,
referint que obeïa al meu desig de veure
els meus amics amb les meues amigues
mentre que passejava jo.

(LXIII)

o bé:

¿quina cosa millor pot fer un home
que tenir a la seua casa
llits per a les parelles que els necessiten...

(LXV)

o bé, encara:

m'has comparat al doctor ward,
que vigilava els coits de les seues pupilles,
christine keeler, mandy rice,
el seu comportament,
les seues pràctiques,
les seues amistats,
a través d'un espill.

(LXVI)

per acabar comparant la versió de Suetoni amb la vida que ens ofereix Ll. Ribet:

escolta, fill de puta,
si em pensaves fer dany anaves ben errat.
no has tingut la delicadesa que tingué el ca-
[nonge riber,
que ho va dir tot i tot ho va comprendre.

perquè, de fet, la vida d'Horaci confeccionada pel canonge Ribet, delicada i comprensiva, sense admetre en cap moment els judicis bruts de Suetoni, dona, a voltes, una imatge pintoresca del nostre autor.⁹

El món literari en les Horacianes

Tractant-se d'un recull de poemes amb una invocació contínua a Horaci, el nostre poeta no ha pogut estar-se, com tampoc no se'n pogué estar el poeta llatí, de fer un vol d'inspecció entorn de la literatura contemporània. Així, doncs, Estellés-Horaci parla de Vir-

9. Ll. RIBET publicà, en col·laboració amb I. RIBAS, *Horaci, Sàtires i Epístoles*, Barcelona, Fundació Bernat Metge (1927). Per tal com sé positivament que ha influït en l'obra de Vicent Andrés Estellés em cal esmentar la versió castellana, prologada pel mateix Llorenç Ribet: *Quinto Horacio Flaco, Odas, Epodos, Sátiras, Epístolas*, Ed. Aguilar (Madrid 1941).

gili, d'Ovidi, de Suetoni, de Safo, de Mecenas i d'August, indistintament (tot i tenir en compte que pertanyen a èpoques diferents). I alhora, al costat mateix dels personatges del món antic, són presentats els amics, la circumstància que envolta el nostre Horaci-Estellés, com un eco de les amistats i les circumstàncies del poeta llatí.

Entrats, doncs, en el món antic, és palesa, en primer pla, la ja tònica amistat entre Horaci i Virgili, també recollida en les *Horacianes* per Costa i Llobera, que exclamava en un dels seus poemes:

Oh suauíssim, immortal poeta!
Mitat de la meua ànima et diria,
com un jorn te digué l'amic Horaci...

al qual, Estellés gosa acostar-se més, fins arribar a prendre el seu tracte un caràcter més confidencial, àdhuc en els aspectes literaris. Recordem, per exemple, com li prediu el futur que espera a la *Bucòlica IV*. Li fa notar, a cau d'orella, que li portarà problemes:

et durà maldecaps, virgili,
aquesta nova ègloga.
no t'adones bé d'allò que has fet.

has tocat el misteri.

... ..
els uns diran: parla del cèsar.
els altres: parla d'un déu únic,

allò que val és el misteri,
el pur misteri estricte
en què tu l'has deixada.

no la toques ja més, virgili, creu-me.
(XVIII)

En efecte, aquesta composició virgilliana que augura el naixement d'un nou ordre dels segles serà presa, dins la tradició cristiana, per una profecia del naixement del Crist, fins al punt que hom ha arribat a anomenar-la *Ègloga messiànica*. En d'altres ocasions, ens fa pensar en aquell Horaci que estimava Virgili fins al punt de dir-li *dimidium animae meae*, com ara:

entraré a casa i buscaré
entre els versos del meu molt enyorat virgili
aquell vers que parlava del tíber roig.

(LXIX)

que és la mateixa idea que al poema XXVII li fa exclamar, en diferents ocasions:

oh caríssim virgili.

... ..
ara te'n vas a casa, i sol entre els xiprers,
al cap al tard, et pense, t'estime molt, virgili.

D'altres vegades és un simple vers el que ens porta el record de Virgili. Per exemple:

davalle lentament del cim a casa
(XLI)

sens dubte s'endu el lector a l'evocació de la poesia bucòlica.

Tota una altra sèrie de poemes introdueixen a la consideració dels personatges del món antic. Així, amb exposicions adés de caire literari, adés de caire juganer, ens porten davant Ovidi:

la meua pobra brutedat diària em suggereix
[una elegia,
si voleu, una pòntica, que diria l'ovidi.

per cert, no sé res d'ell.
vaig veure ahir la seua dona;
ella fingia interès per una cistella, com si no
[em volgués veure,

parlar amb mi. (VI)

A voltes són referències literàries purament:

puja la lluna,
com en certa elegia de l'ovidi... (XLI)

i encara:

em divertien les
amables besties de l'ovidi, el pobre,
escandalitzant fins i tot els déus
més benivolents, però jo no ho hauria
sabut fer mai, sentia un darrer pudor.
(LV)

referència a l'*Ars amatoria* que, segons és fama, fou la causa de l'exili del poeta de Sulmona.

A part dels dos poetes contemporanis, amb alguna al·lusió, a més, a Mecenas (xxx), parla en diverses ocasions de la poetessa grega Safo. Adés invocant els seus versos

puja la nit com un himne de safo (LV)

adés dedicant una composició a glossar la vida i l'obra de la poetessa que tan fragmentàriament se'ns ha conservat (detall que tampoc passa desapercibut al nostre autor, que ho fa palès en un vers: «ho canviaria tot per un vers romput de safo», al poema VII), remarcant també els avatars a què es veurà sotmesa al llarg de la història literària (tant pel que es refereix a la seva biografia com a la traducció de la seva obra).

D'una altra banda, passant a l'època actual el poeta de Burjassot fa referència, tam-

bé, al món literari que l'envolta. I ara els companys d'Horaci s'han transformat en companys del poeta valencià. Virgili, Ovidi, etc., es diuen, ara Vicent Ventura, Joan Fuster, Sanchis Guarnier, etc. Vegem-ho en un poema, des de la falla on crema un llibre de Fuster:

aquest any miserable,
m. cm. lxiii. d. de c.,
serà molt recordat i molt amargament,
vicent ventura desterrat a múnich o a parís,
joan fuster a sueca

—diuen pel veïnat que escriu de nit a mà—
[quina, i circula un tenebrós prestigi—
sanchis guarnier recorre perplex la ciutat,
jo escric i espere a burjassot,
mentre pels carrers de valència
la gent, obscena, crida i crema un llibre.

(LI)

El cercle de Mecenas, doncs, ha passat de Roma, de l'imperi, a l'àmbit del País Valencià, sense les idees mestres que portaren Horaci i Virgili a col·laborar a l'expansió i afermament de la idea política d'August, però amb uns noms concrets advocats a l'alt ideal de la supervivència nacional.

Horaci i l'epicureisme

Ja abans comentàvem que Costa i Llobera no hauria gosat en cap moment d'insinuar en les seves *Horacianes* cap dels aspectes purament pagans de la vida del poeta llatí. La diferència, doncs, entre el tractament que Estellés i Costa i Llobera fan del tema rau bàsicament en el fet d'entrar, o no, en el món epicuri patent en l'obra d'Horaci. Ja l'any 1935 M. Capdevila, parlant de l'autor clàssic, feia constar com «El seu art és vida, no jocs d'esteta desenfrenat. Per això té una actualitat contínua i una suggestió profunda, que no són possibles de capir sinó pels refinats de la civilització».¹⁰ I Vicent Andrés Estellés n'accepta les conseqüències. Així, al llarg de les *Horacianes* del poeta valencià trobem referències als tòpics més importants que dominen en l'obra d'Horaci. El tema del

10. M. CAPDEVILA, *Un comentari al segon mil·lenari del primer poeta llatí. Catalunya i Horaci*, «Mirador», 20-VI-1935, p. 6.

Beatus ille, per exemple, hi és perfilat al poema xxxv:

m'estime molt, de bon matí, treballar el meu
[hort,
les bledes, les lletugues, els raves, les toma-
[ques;

regue els breus solcs a poalades lentes,
arrenque les brosses nocives.

avui deia el diari que ha arribat l'home a la
[lluna;
m'he girat a mirar-la, vinclat sobre el solc;
no he vist res i he continuat.

lligat, tanmateix, a la temàtica de l'*aurea mediocritas*, comentada al poema XLVII:

he pogut viure simplement
en una amable i ponderada mitjanja.

conceptes que es troben, al cap i a la fi, amb
el *carpe diem*:

aquest és un moment fugisser,
però terriblement concret.

que tenen el suprem ressò de la doctrina epicúria, com és palès, ja d'entrada, al primer poema del recull:

res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

... ..
me'l mire en l'aire.
de vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.
cloc els ulls i me'l fot.

expressada, en diverses ocasions al llarg de tot el llibre.

En definitiva, l'obra de Vicent Andrés Estellés ha encertat, pel camí de la imitació i de la identificació amb el món i l'obra del clàssic llatí, amb les seves pràctiques, amb les seves creences, amb les seves maneres de viure, a donar-nos un Horaci valencià, un Horaci de casa nostra, que no solament contempla el món a distància, en l'«objectivitat» de la història, sinó que ha assumit tota la manera mascle de viure i de veure el món, ja en la perspectiva històrica, ja en el moment present, donant-nos, alhora, una colla de personatges antics que, potser, tenen molt i molt a veure amb els moderns.

JAUME MEDINA

Q. Horaci Flac, venusí, fill d'un llibert i recaptador de contribucions, tal com conta ell, però, segons hom creu, fill d'un peixater, tal com algú li havia recriminat en un altercat: «Que vegades que he vist el teu pare mocant-se amb el braç!», convocat a la guerra de Filipos pel general Marc Brutus, obtingué el càrrec de tribú militar; un cop vençut el seu bàndol, havent obtingut el perdó, va comprar un lloc d'escrivent de la qüestoria.

Presentat de bon primer a Mecenas i després a August, ocupà un lloc gens mediocre en l'amistat d'ambdós.

Com l'estimà Mecenas queda prou testimoni en aquell epigrama:

Horaci, si no creus que t'estimo més
que la meva pròpia carn, observa
com està d'amagrit el teu amic.

però encara amb judicis més extrems en aquest elogi adreçat a August: «Recorda't del meu Horaci Flac!»

August també li oferí un càrrec d'escrivent. En dóna mostres en un escrit a Mecenas: «Abans jo mateix en bastava per escriure cartes als amics; ara queestic molt ocupat i fatigat, vull arrabassar-te el meu Horaci. Així, doncs, vindrà des d'aquesta taula parasí-

tica cap al meu palau, i ens ajudarà a escriure cartes». Però no s'enutjà gens amb ell, que ho refusà, ni deixà d'oferir-li la seva amistat. Resten lletres de les quals he triat aquests fragments a manera de prova: «Pren-te qualsevol dret amb mi, com si fossis convidat meu; acturies rectament i no sense raó, puix que he volgut que les meves relacions amb tu siguin això, si podia ésser fet per a la teva salut»; i encara: «Podràs sentir també del meu Septimi quin record tinc de tu; car s'escaigué que en la seva presència vaig fer esment de tu. I si tu, superbi, vas menysprear la meua amistat, no per això també jo t'he tornat orgull per orgull». A més, tot sovint, entre d'altres plasereries, l'anomena «pinzell netíssim» i «homenet elegant», i l'enriqué amb gran liberalitat. Elogià tant els seus escrits i cregué que havien de romandre perpètuament, que no solament li demanà que compoqués el *Carmen Saeculare* sinó també que celebrés la victòria Vindèlica de Tiberi i Drus, gendres seus, i per això, al cap de força temps, l'obligà a afegir un quart llibre als tres de les odes; després d'haver llegit algunes *Sàtires*,² no havent-hi cap referència a ell, se li queixà així: «Sapigues queestic enrabiat amb tu, perquè entre tants escrits d'aquest gènere no parles gens de mi; que potser penses que en la posteritat serà dolent per a tu que es vegi que has estat amic meu?» I li va arrencar una composició que comença:

Com que tot sol aguantés tants afers i tan
[feixucs,
protegeixes Itàlia amb les armes, i amb els
[teus costums l'honores,
i amb les lleis la millores, faria un tort al bé
[públic,
si amb un llarg parlament, oh Cèsar, el temps
[et robava,

Fou baix i obès d'aspecte corporal, tal com es descriu ell mateix en les *Sàtires* i com ho fa August en aquesta lletra: «Onisi em dugué el teu llibret i, per més que sigui petit, en judicar-lo, m'agrada. Em sembla que tems que els altres llibres teus siguin més grans que no és aquest. Però a tu et falta alçària i no et falta cos. Així convindrà que escriguis en un sextariol³ per tal que el rotllo del teu llibre sigui inflat, tal com ho és el teu ventre.»

2. Aquesta obra d'Horaci porta, en l'original llatí, el títol de *Sermones*, o sigui, *Converses*. Dono la traducció *Sàtires* per tal com actualment l'obra és coneguda amb aquest nom.

3. Una mena de got petit.

1. La traducció de la *Vida d'Horaci*, redactada per Suetoni (75-160 d.C., aproximadament), s'ha fet indispensable davant el fet que Vicent Andrés Estellés hi feia referència en més d'una ocasió en les *Horacianes*.

Tot i així, hi ha algun punt en el text llatí que ofereix lectures diferents segons els filòlegs que l'han establert. Atès que un d'aquests punts és el que fa referència a les *res venereas*, de les quals tan profusament parla Vicent Andrés Estellés, caldrà considerar les dues possibilitats. Segons els còdexs, llegim: «*Ad res venereas intemperantior traditur; nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita ut quocumque respexisset ibi ei imago coitus referretur*»; això és: «Diuem que en qüestió d'amor fou molt dissolut; car hom conta que tenia barjaules distribuïdes en una habitació plena d'espills, per tal que onsevilla que mirés li fos present la imatge del coit.» En canvi, els editors donen una altra versió: «*Ad res venereas intemperantior traditur; nam specula toto cubiculo scortans dicitur habuisse disposita ita ut quocumque respexisset sibi ei imago coitus referretur*»; és a dir: «Diuem que en qüestió d'amor fou molt dissolut; car hom conta que mentre fornicava tenia espills disposats per tota l'habitació per tal que onsevilla que mirés li fos retornada la imatge del coit.» De fet, però, la lectura d'Estellés correspon a la primera i és, per tant, aquesta la que hem deixat en la traducció.

Diuen que en qüestió d'amor fou dissolt; car hom conta que tenia barjaules distribuïdes en una habitació plena d'espills, per tal que onsevulla que mirés li fos presentada la imatge del coit.

Visqué molt en el recés del seu camp Sabí o Tiburtí, i hom mostra una casa seva prop del bosquet de Tiburn. M'han pervingut a mans uns versos elegíacs, amb el seu nom, i una lletra en prosa com demanant recomanació a Mecenas, però crec que tots dos escrits són falsos; car els versos elegíacs són vulgars i la lletra fins i tot obscura, vici que no tenia en absolut.

Va néixer el dia 6 abans dels Idus de

desembre, durant el consolat de L. Cota i de L. Torquat; ⁴ morí el dia 5 abans de les Calendes de desembre, durant el consolat de G. Marci Censorí i de G. Asini Gal, ⁵ cinquanta-nou dies després que morí Mecenas, quan tenia cinquanta-set anys, havent designat públicament August com a hereu, car el ràpid atac de la malaltia no donà temps per legalitzar les taules de testament. Li feren funerals i l'enterraren a Esquillies, al costat de la tomba de Mecenas.

Trad. J. M.

4. El 8 de desembre del 65 a.C.

5. El 27 de novembre del 8 a.C.